

HISTÒRIA DE L'EDUCACIÓ: ESTAT DE LA QÜESTIÓ

Ramon Tarròs

Tractar la importància de la història de l'educació és la comesa del present article. L'exposició del lloc real de la investigació històricopedagògica a Catalunya i de la problemàtica de la història de l'educació com a disciplina, n'és el gruix, i un recull de raons que ens ajudin a la seva revaloració, n'és l'acabament. Tot plegat és una crida a una actitud crítica i a la reflexió en un univers educacional dominat per la inflació de mètodes, de modes i de reformes educatives.

Com que "dir que la història i la ciència de la història té a veure amb el temps és una trivialitat"¹, em puc estalviar la justificació del present article.

En aquesta disquisició sobre el tema que se m'ha demanat referit a la importància de la Història (de l'Educació), tractaré en diversos apartats el punts següents: lloc real de la investigació historicopedagògica a Catalunya²; la crisi, la revifalla i la situació de la història de l'educació, i finalment un al·legat sobre el tema suggerit.

L'actualitat del tema

Quan fa un any i mig sorgia el projecte de decret d'humanitats no van faltar en els mitjans de comunicació comentaris i reflexions sobre l'ensenyament de la història. "La història -es deia en una d'aquestes reflexions³- ajuda a comprendre les societats i, per tant, és una eina molt útil de reflexió i d'humanisme. Com ha dit amb molt d'encert Javier Tusell, el problema no és quina història s'ensenya, sinó que se n'ensenya molt poca. Coincideixo amb ell que caldria definir què entenem

1 KOSELLECK, R. (1993). *Futuro pasado*. Barcelona: Paidós. Pròleg.

2 Cf. GONZÁLEZ-AGAPITO, J. "La historiografía educativa en Cataluña, Valencia y Baleares", a VIÑAO, A i GABRIEL, N. (eds.) (1997). *La investigación histórico-educativa. Tendencias actuales*. Barcelona: Editorial Ronsel, pàgs. 85-101, per a una àmplia visió de la investigació històricopedagògica a casa nostra

3 Cf. *Avui*, dimarts 4 de novembre de 1997, entrevista al professor de didàctica de les ciències socials de la Universitat de Barcelona Cristófol Trepat. Suplement literari, pàg. III.

per humanitats i elaborar, amb coratge i consens, un llibre blanc que concretés quantes hores d'història hem de dedicar a la formació dels nostres joves, de quines altres matèries hem de treure aquestes hores, i quina història s'ha d'explicar... El decret de la ministra... no afronta la qüestió. No augmenta el nombre d'hores lectives d'història, simplement farceix el programa."⁴

No cal anar tan lluny per a trobar sovint en diversos mitjans, sia en entrevistes, cartes al director, etcètera, al·lusions a la història o a la importància de saber-ne⁵.

Heus-ne ací alguns exemples: "La història contemporània no és només passat, com solem pensar els estudiants, és també present i futur. El seu coneixement ens ajudarà a comprendre on condueixen determinades situacions i actituds polítiques, i com influeixen aquestes en nosaltres... Probablement, si sabéssim més història descobriríem la cara oculta de la nostra pobra generació de polítics⁶."

O, ni que sigui amb totes les precaucions i precisions que calguin, l'afirmació fatxendera que es deia respecte a les tertúlies de la ràdio: "Vaig ser en alguna... Allà ningú no sap història, i cal saber molta història dels segles XIX i XX per a parlar amb sentit del present..."⁷

Recentment, el P. Miquel Batllori, en ser preguntat per l'entrevistadora: "Vós heu dedicat la vostra vida a interpretar el passat...", responia: "No exactament. Jo, essencialment, investigo el passat. El filòsof de la història sí que interpreta el passat. Jo no sóc filòsof de la història. Jo sóc un investigador. La meua obra completa estarà formada per dinou volums... La major part de les pàgines contenen textos que provenen de la investigació. De tots aquests volums, però, me n'estimo especialment dos... I me'ls estimo perquè partint de les pròpies investigacions, m'estenc en un intent d'interpretació global. Però jo desconfio molt de les grans interpretacions d'aquells historiadors que no han fet investigació durant la seva vida. La investigació controla la imaginació i frena les idees preconcebudes i els prejudicis."

Més endavant defineix la història com "un món dintre del qual col·loco els problemes actuals, i que, al mateix temps, condiciona la solució d'aquests problemes".

D'aquests fets, alguns prou coneguts, d'altres ben recents i que no m'han costat gaire de recollir i costarien poc d'ampliar, se'n deriva una problemàtica que apunta, en ordre gairebé invers, als temes que he assenyalat per ser tractats: 1) la història ajuda a comprendre i parlar amb sentit del present; no només del passat, també del present i del futur; tracta dels problemes actuals i la seva solució, i és una eina útil de reflexió; 2) i el poc temps que se li dóna com a disciplina, amb la problemàtica que això comporta; 3) la investigació històrica.

4 Per contra, també és actual l'al·lusió a la crisi i desprestigi que pateixen les humanitats i, amb elles, la història d'aquest darrer punt, cf. *La Vanguardia*, diumenge 21 de febrer de 1999. Magazine, pàg. 10.

5 Cf. *La Vanguardia*, dimarts 9 de febrer de 1999. Cartes al director, pàg. 28.

6 Cf. *La Vanguardia*, dimecres 3 de febrer de 1999, pàg. 80 i *La Vanguardia*, dilluns 15 de febrer de 1999. Cartes al director, pàg. 34.

7 Cf. Setmanari *El Temps*, dilluns 15 de febrer de 1999, núm. 765, pàgs. 37-39.

Història i Història de l'Educació

Cal precisar d'entrada que encara que els fets anteriors facin referència a la història, en podríem dir "general", totes les meves referències i acotacions volen referir-se a la història de l'educació, que no deixa de ser una ciència sectorial de la història. Els raonaments que es fan per a la història, camp millor tractat pels científics de la matèria, valen també per a la història de l'educació.

Altrament, és clar que es pot accedir a la història de l'educació des de tots dos camps, el de la història i el de l'educació, la qual cosa indica d'una banda la complexitat del tema, i, de l'altra reflecteix, com tota historiografia, les ambigüitats de l'existència humana⁸.

Com bé assenyala Nóvoa citant Bloch pel fet que "la història és la ciència d'un canvi, i per diversos títols, una ciència de les diferències"⁹, la història de l'educació després de ser justificada, en primer lloc, com a història, ha de procurar restituir el passat en si mateix, això és, en les seves diferències amb el present, per a així poder entendre els processos educatius en tota la seva complexitat.

1) El lloc de la investigació historico pedagògica

El report de la recerca pedagògica suara publicat per l'Institut d'Estudis Catalans¹⁰, que abraça el període de 1990 a 1995, i que s'ha ajudat de les dades del Llibre Blanc de la recerca Educativa a Catalunya (1986-1995)¹¹ publicat també l'any passat per la Generalitat de Catalunya, pot afirmar que "Catalunya mai no havia tingut una producció científica en el camp de la recerca pedagògica com la desenvolupada en els quinze darrers anys" (pàg. 7).

La història de l'educació, "que és com de la Teoria de l'educació un àmbit de vocació minoritària puix que té més d'aportació cultural que no pas de donar solucions a problemes educatius o psicosocials d'interès actual" (pàg. 34), no deixa de ser un dels darrers àmbits, el 16è, que essent també de descriptor global i únic, té un total de 45 recerques remarcades, amb densitat D, en l'estudi, és a dir, d'una producció inferior a les 100 recerques i a més de 100 punts de la mitjana, que és de 214,74. En el mateix àmbit D, a més hi figuren, Educació especial, Política i Planificació educativa, Teoria de l'educació, Pedagogia social i Educació comparada.

Aquest petit nombre de recerques historicoeducatives, en els darrers anys, gairebé sempre de caire universitari, s'explica a casa nostra a més de pel fet de ser "un àmbit de vocació minoritària", perquè, com diu el mateix report, "la recerca educativa a Catalunya està concentrada, fonamentalment, en una constel·lació temàtica de caire didàctic (en un sentit molt clàssic), puix que podríem incloure-hi les

8 Cf. DEPAEPE, M. "Some statements about de nature of the history of education", a SALIMOVA, K. i JOHANNINGMEIER, E.V. (eds.), (1993). *Why should we teach History of Education?* Moscow, The Library of International Academy of Self-Improvement, pàg. 35.

9 Cf. NÓVOA, A., "Apontamentos para a História da Educação", a *La formación inicial i permanent dels mestres. Actes de les XIII Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*. EUMO Editorial, VIC, 1997, pàg. 516. I la cita: BLOCH, M. (1963), *Mélanges Historiques*, París. S.E.V.P.E.N., pàg. 8.

10 GONZÁLEZ-AGÁPITO, J. (i altres), (1998). *Reports de la recerca a Catalunya: Pedagogia*. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona. 40 pàgs.

11 SARRAMONA, J. (dir.), (1998). *LLIBRE BLANC de la Recerca educativa a Catalunya (1986-1985)*. Generalitat de Catalunya. Amb suport informàtic.

'Didàctiques especials', 'Currículum' i 'Tecnologia educativa' (Pàg. 35).

La importància de la història de l'educació caldrà cercar-la, doncs, no pel nombre de les recerques en el seu àmbit, ja que aquestes són pròpies d'especialistes, sinó per altres raons.

D'altra banda no falten estudis i propostes que plantegen la necessitat d'integrar la investigació historicoeducativa en els programes de formació dels mestres i educadors i suggereixen exemples per portar-la a terme en dues dimensions en els currículums: com a perspectiva transversal i com a modalitat d'investigació-acció¹².

El segon tema de la problemàtica plantejada no és aliè a aquestes darreres propostes sobre els continguts de la disciplina i el temps destinat a l'ensenyament de la història de l'educació.

2) La situació de la Història de l'Educació: crisi i revifalla

La situació de la Història de l'Educació s'ha de relacionar de segur amb la crisi, i la subsegüent revifalla, que ha sofert la mateixa història en els darrers temps i en part ho pot explicar.

Els especialistes en Història de l'Educació assenyalen les causes de la crisi en el procés que ha viscut la ciència històrica i en la generalització d'una actitud d'infravaloració -fins i tot de menyspreu-, en molts ambients universitaris, vers l'anàlisi i els estudis històrics. Aquest fet està provocat pel "presentisme" que viu la nostra societat, i que d'altra banda es correspon amb el desprestigi social de les humanitats que ja he assenyalat més amunt.

Aquesta crisi ha de ser un motiu de reflexió no solament per als professors o especialistes en la matèria, ja que existeixen causes estructurals i externes com ara, per exemple, la mentalitat tan estesa en les facultats de Ciències de l'Educació basada en plantejaments tecnològics de la pedagogia, els quals, sens dubte, han contribuït a la modernització i desenvolupament de la ciència que estudia l'educació. Aquesta concepció s'obrí camí a Espanya des de la fi dels anys seixanta i planteja la pedagogia com una tecnociència en què la ciència és la dimensió teòrica de la tecnologia i aquesta és la traducció operativa de la ciència. La difusió i l'extensió d'aquests plantejaments tecnològics han propulsat la renovació de la pedagogia espanyola d'aquesta segona meitat del segle. Però una interpretació simplista i divulgadora d'aquests plantejaments ha propiciat, entre les facultats de ciències de l'educació, l'aparició d'una mentalitat i d'uns hàbits mentals basats en la "raó instrumental", que porta a l'hegemonia d'una ideologia tecnològica, que segrega valors, ideals, models socials, corresponents a l'home unidimensional. Des d'aquesta perspectiva la història de l'educació apareix sense utilitat.

¹² Cf. ESCOLANO, A. "La investigación en historia de la educación en España, Tradiciones y nuevas tendencias", a *Revista de Ciencias de la Educación*, núm. 155, juliol-setembre 1993, pàgs. 331-349, i "La investigación histórico-educativa y la formación de profesores", a *Revista de Ciencias de la Educación*, núm. 157, gener-març 1994, pàgs. 1-69.

Per això s'entén que la Història de l'Educació, com a assignatura, hagi estat reivindicada recentment, i en les darreres jornades de la Societat d'Història de l'Educació (Vic, 1997¹³, Múrcia, 1998¹⁴) s'ha propugnat de nou el seu valor formatiu.

Perquè, ben paradoxalment, aquesta situació es produeix paral·lelament al procés de renovació profunda que ha experimentat la Història de l'Educació a Espanya abandonant els tradicionals objectius basats en l'anàlisi hermenèutica del pensament pedagògic, tan abundants entre 1940 i 1976, per atendre nous plantejaments i camps, tot amb una important renovació metodològica que ha estat àmpliament estudiada¹⁵.

Així mateix, malgrat el modest nombre d'investigacions historicopedagògiques a casa nostra com ja he assenyalat, sobta la quantitat d'investigacions¹⁶, publicacions, trobades, jornades, col·loquis i congressos que sobre temes d'història de l'educació es fan arreu, com també el nombre d'associacions d'historiadors de l'educació i activitats que desenvolupaven, moltes de les quals ja tenen la seva pàgina a la xarxa mundial de l'Internet.

Això però, fa més evident, en general, que el professorat d'història de l'educació no hem estat capaços de fer-ne conèixer els avenços en l'àmbit acadèmic, i no hem permès desfer les imatges desfasades que es tenen de la història de l'educació. Per això també el present article.

L'estat de la qüestió

El perquè i el per a què d'una Història de l'Educació? Aquestes preguntes han estat contestades infinitat de vegades, amb algunes semblances i moltes diferències, en el transcurs dels cent cinquanta darrers anys. La primera ha vingut gairebé sempre dels historiadors, preocupats a assegurar la tutela sobre una disciplina que sempre han dit seva. La segona ha partit, invariablement, dels educadors, incomodats amb el desapropiament d'un camp poc útil a la seva formació. Ambdues qüestions van ser també posades pels mateixos historiadors de l'educació, en recerca d'una identitat negociada en la concurrència de dos camps tan pròxims i tan distints¹⁷.

Avui tenen plena vigència, no perquè les respostes de fins ara fossin insuficients, sinó perquè es formulen en els nostres contextos històrics i epistemològics.

Ara bé, no és des de el punt de vista epistemològic que es qüestiona la presència de la història de l'educació en els currículums de les facultats. El que s'ha desdibuixat és el seu valor formatiu, potser per la voluntat manifestada en aquestes da-

13 Seminari de Professors d'Història de l'Educació (1997). "La Història de l'Educació com a element formatiu dels educadors. La seva presència a Espanya i Catalunya", a *La formació inicial i permanent dels mestres*. Actes de les XIII Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans. Vic: EUMO Editorial. Cf. pàgs. 537-544.

14 X Coloquio de Historia de la Educación. *La Universidad en el siglo XX* (España e Iberoamérica). Uni-versidad de Murcia, 1998. Cf. pàgs. 668 a 719.

15 Respecte a aquests estudis, a més dels articles citats de NÓVOA, A., ESCOLANO, A., DEPAEPE, M., cf. també NÓVOA, A. "La nouvelle histoire américaine de l'éducation" a *Histoire de l'Éducation*, núm. 73, janvier 1997, pàgs. 1-48; i SALIMOVA, K. i JOHANNINGMEIER, E.V. (eds.), (1993), o.c. ; VIÑAO, A. i GABRIEL N. (eds) (1997). *La investigación histórico-educativa*. Tendencias actuales. Barcelona: Editorial Ronsel. 258 pàgs.

16 Cf. GUEREÑA, J.L., RUIZ BERRIO, J. i TIANA, A. (1994): *Historia de la Educación en la España contemporánea*. Diez años de investigación. C.I.D.E. 1983-1993 M.E.C. 394 pàgs.

17 Cf. NÓVOA, A. (1997), a.c. Actes de les XIII Jornades..., pàg. 513.

reres dècades de trencar amb els plantejaments tradicionals de la història de l'educació. Ja que, com se sap, la seva existència com a disciplina acadèmica i el seu desenvolupament es deuen en bona part a la seva inclusió, durant més de d'un segle, en els currículums de formació d'educadors i educadores. La importància que s'ha donat, durant molt de temps, a aquesta formació, ha estat un dels factors determinants del desenvolupament acadèmic i científic de la nostra disciplina. Vegem-ho.

L'abans d'ahir, l'ahir i l'avui de la Història de l'Educació.

La Història de l'Educació (i/o de la Pedagogia), com a disciplina, va néixer motivada pels sistemes nacionals escolars. Es tractava de formar els formadors del poble. I la Història com a mestra de la vida era donada com a matèria exemplaritzant per als futurs educadors. Era una assignatura creada de cara als mestres, i més endavant també per als llicenciats en Pedagogia, i sense repercussions pràctiques fora d'aquests àmbits. Es tractava, cada cop més, de formar adequadament els professionals de l'ensenyament, proporcionant-los recursos intel·lectuals, models i tècniques per desenvolupar la seva tasca. Alhora aquest fet vindria propiciat pels esforços de fonamentació i sistematització de la pedagogia.

No fa pas gaires anys, els grans temes per a la formació dels docents en el món versaven sobre la filosofia i la teoria de l'educació, la història de la pedagogia, l'administració i la legislació, la metodologia general, la metodologia especial, la higiene escolar. S'hi havia introduït també la Psicologia, la psicologia del nen, i algunes nocions de sociologia¹⁸.

El plantejament acadèmic de la història de l'educació se centrava en la seva dimensió descriptiva, comprensiva i valorativa. Era una aproximació al passat en diversos aspectes pedagògics: sistemes o doctrines i idees pedagògiques, vida i obres dels pedagogs, textos docents i institucions educatives.

La Història de la Educació i/o de la Pedagogia era una de les disciplines fundadores de la Ciència de l'educació. Però també aquest aspecte va ser apagat de la memòria històrica al llarg del segle XX, concretament per aquells que van procurar a qualsevol preu racionalitzar l'ensenyament i construir una ciència que l'estudiés segons el model positivista¹⁹.

El creixement i l'eclosió de les Ciències de l'Educació a la dècada dels seixanta van propiciar els canvis en els plans d'estudis²⁰.

La necessitat de repartir el temps amb altres matèries ha fet que la Història de l'Educació en alguns casos es veïés reduïda a la mínima expressió, i en altres ha tingut la sort de ser troncal.

A més, el naixement, amb la democràcia, de les històries autonòmiques o regionals, que cal conèixer, obliga a dedicar-hi els crèdits pertinents.

Així, en els estudis de Magisteri ha quedat relegada a uns pocs crèdits integrats

18 Cf. MIALARET, G. (1985). *Introducción a las ciencias de la educación*. París: UNESCO, pàg. 12

19 Cf. NÓVOA, A. (1997). a.c. *Actes de les XIII Jornades...*, pàg. 517.

20 Cf. DEBESSE, M. i MIALARET, G. (1971) *Introducción a la pedagogía. Tratado de ciencias pedagógicas*. Vol. I. Vilassar de Mar: OIKOS-TAU. La implantació oficial de l'especialització de les ciències de l'educació va ser l'11 de febrer de 1967 (pàg. 77).

en la disciplina "Teories i institucions educatives contemporànies", amb descriptors tals que en permeten desenvolupaments lliures i interpretacions plurals, fins i tot les ahistòriques²¹...

En els estudis de Llicenciatura, la Història de l'Educació és considerada matèria troncal amb una assignació de 8 crèdits, amb els descriptors següents: La antiguitat i el món clàssic; El naixement de l'educació europea en l'edat mitjana; L'humanisme renaixentista; De la Reforma a la Il·lustració; Gènesi i evolució dels sistemes educatius nacionals; La pedagogia científica; Tendències de l'educació després de la 2a Guerra Mundial.

A la pràctica, hi ha una gran varietat en les ofertes de les diferents universitats pel nombre de crèdits. Aquests oscil·len entre el mínim obligatori (8 crèdits) fins al màxim optatiu (66 crèdits) en disciplines històriques de denominació diversa, caràcter i creditatge variat i durada diferent²².

Tanmateix, en els darrers vint anys també s'ha produït una lenta, però profunda, renovació de la història de l'educació acadèmica. Si d'una banda tant la investigació com la docència de la història de l'educació han deixat de tenir com a finalitat objectiva la de contribuir a la preparació per a la pràctica educativa, de l'altra ha rebut un fort estímul des que es percep la funció determinant que té l'educació en el desenvolupament de la persona i de les societats. La historiografia actual ha posat en relleu la importància dels processos socials i la seva interacció amb els processos educatius que cada societat produeix. Complexos educatius que estan estretament relacionats amb els processos de desenvolupament econòmics, polítics, científics, ideològics, etcètera.

Des de la primeria dels anys noranta assistim, però, a la reaparició d'una reflexió pedagògica que endinsa les seves arrels en el pensament històric i filosòfic. Aquest moviment pot portar a donar al pensament històric un espai important en la fonamentació i l'organització del treball científic en el camp educatiu²³.

Però, a més del desconeixement que se'n pugui tenir, tampoc no es pot obviar la percepció que hi ha per part de l'alumnat i potser de bona part del professorat de la falta d'utilitat i interès de la història de l'educació per a la formació dels professionals de l'educació.

El desdeny envers la història de l'educació que genera certa concepció de la Pedagogia com a saber instrumental, purament positiu, i la marginació dels valors, ideals i models socials que comporta aquest paradigma, no deixa de ser un cop dur per a la història. Nogensmenys, establir la correlació entre el creixent interès per la Pedagogia Tecnològica i els dubtes sobre el valor formatiu de la història de l'educació queda fora d'aquesta disquisició.

A la utilitat i interès de la història de l'educació dedicaré els apartats finals. Però vull deixar clar ja des d'ara que el valor formatiu de la història de l'educació en l'actualitat ha de basar-se a ajudar l'educador actual a comprendre millor la situació i

21 ESCOLANO, A. (1994), a. c. a R.C.E. nº 157, pàg. 1-2.

22 Cf. TERRÓN, A. i GABRIEL, N. (coords) (1998). "Informe sobre la situació de las materias histórico-educativas en las titulaciones de Pedagogía, Psicopedagogía, Educación social y Magisterio", a *X Coloquio de Historia de la Educación. La Universidad en el siglo XX* (España e Iberoamérica). Universidad de Murcia, Pàg. 710-719.

23 Cf. NÓVOA, A. (1997), a.c. Actes de les XIII Jornades..., pàg. 517.

les problemàtiques de l'educació com a fruit i evolució del passat, explicant com s'ha arribat a conformar la realitat actual.

Perquè la història de l'educació té el seu rol en la formació d'educadors si **serveix per a entendre el present**, és a dir, si és capaç d'analitzar el present educatiu i comprendre'l com a efecte del passat i ajudant, al mateix temps, a projectar el futur.

És aquesta funció crítica de la història de l'educació la que justifica la seva presència en els plans de formació dels educadors i educadores²⁴.

I encara, a més:

"Avui es pot afirmar que la Història -i amb ella la Història de l'Educació- ha estat absoluta dels càrrecs d'incapacitat i inutilitat que se li imputaven, i rescatada del banc dels acusats. Actualment, són ja molts els que subratllen la utilitat de la Història de l'Educació, especialment pel seu valor formatiu i per la seva capacitat per fonamentar i explicar la realitat present i la ciència que se n'ocupa."

Així es reivindica la utilitat de la història de l'educació al final d'un llarg capítol introductori d'un dels darrers manuals publicats en llengua castellana²⁵.

Això també ens introdueix en el punt següent.

3) Al·legat sobre la importància de la història de l'educació

Un al·legat no és altra cosa que una "exposició de les raons en què es fonamenta alguna cosa"²⁶. Després d'haver exposat l'estat de la qüestió em queda presentar un centó, recull o repassada d'aquestes raons, i altres raons -els autors opinen- a fi que després, com que n'hi ha de sobres, cadascú triï.

La història de l'educació és un element més en la formació dels educadors. I no tota història; dependrà també dels continguts, de la metodologia²⁷. És per això, que calguin certes consideracions metodològiques i algunes precisions en el programa i dossiers de l'assignatura²⁸, ja que una cosa és adreçar-se a mestres o a pedagogs -futurs professionals de la Pedagogia-, i una altra a historiadors de la Pedagogia o de l'Educació²⁹.

És interessant destacar la importància de la història per entendre altres cultures i una societat de complexitat creixent.

Tanmateix, l'historiador no necessita per a ell la justificació de la importància de la història. Però bo i sabent que una cosa és la investigació, una altra la interpretació, i encara queden la síntesi i la reflexió, pel que fa a la història de l'educació cal tenir en compte -com diu Nóvoa³⁰- que "el mínim que es pot exigir d'un historiador és que sigui capaç de reflexionar sobre la història de la seva disciplina, d'interrogar els diferents sentits del treball històric, de comprendre les raons que han

24 Cf. Seminari de Professors d'Història de l'Educació (1997), a. c. a la nota 12, pàg. 542.

25 Cf. REDONDO, E. i LASPALAS, J. (1997). *Historia de la Educación. I. Edad Antigua*. Dykinson, pàg. 80.

26 Diccionari de la Llengua Catalana. Institut d'Estudis Catalans. 1995.

27 Cf. VIÑAO, A. (1997). "De la importancia y utilidad de la historia de la educación (o la responsabilidad moral del historiador)". a VIÑAO, A. i GABRIEL N. (eds) (1997), o. c. a la nota 2, pàgs. 40-41.

28 Cf. el dossier de l'assignatura Història de l'Educació, del professor que subscriu. Consideracions metodològiques, pàgs.12-14.

29 Cf. UNED. *Guía del curso 98/99. Educación*. Assignatura: "Historia de los Sistemas Educativos Contemporáneos. Objetivos", pàg. 187.

conduït a la professionalització del seu univers acadèmic". Al mateix temps, però, "el mínim que s'exigeix a un educador és que sigui capaç de sentir els desafiaments del temps present, de pensar la seva acció dins les continuïtats i canvis del treball pedagògic, de participar d'una manera crítica en la construcció d'una escola més atenta a les realitats socials".

"La història de l'educació només existeix a partir d'aquesta doble possibilitat que requereix una nova visió del treball històric i de l'acció educativa: cal acceptar en primer lloc que l'objecte de la història no és el passat, sinó tot allò que en el passat pot ajudar a respondre els problemes d'avui; cal, després, trencar la visió 'natural' o 'racional' que amaga la historicitat de la reflexió pedagògica, impeding de comprendre la forma com els discursos científics en educació s'han elaborat en relació amb el desenvolupament dels grups professionals i dels sistemes especialitzats de coneixement."

Per a què la història?³¹

Per a què, doncs, la història de l'educació en la formació dels mestres i pedagogs? Pot la història de l'educació tenir sentit en els estudis de magisteri i de pedagogia? Quins valors pot aportar la història de l'educació als educadors?

Una resposta general podria ser que, "sempre responent a una curiositat quant a la gènesi o a l'evolució de les idees i a les pràctiques pedagògiques, se suposa que la història de l'educació exercita la imaginació, desenvolupa l'esperit crític o el sentit d'allò que és relatiu i amplia l'horitzó temporal. En el pla afectiu se suposa que pren en consideració la recerca d'identitat o d'arrels en el passat nacional o social³²".

Però a les preguntes generals anteriors, se n'hi poden afegir de més concretes i específiques. Les respostes que s'hi donin poden fonamentar les raons per justificar la funció de la història de l'educació.

Com, si no és a través de la història, desenvoluparan els futurs mestres i pedagogs una visió cultural amb perspectiva evolutiva dels fets als quals s'han d'enfrontar?

És possible, sense el recurs a la història, elaborar teories sobre l'educació?

Es poden formar mestres socialment integrats des de pressupostos exclusivament eficientistes, sense vincles amb les seves tradicions professionals?

Es pot substituir la història per altres disciplines en la formació del pensament crític dels educadors?³³

La importància de la història de l'educació. Valor, interès, utilitat

Abans, però, de veure'n la resposta, recordem alguns testimonis des de diferents camps sobre el valor de la història i de la història de l'educació. Són les tradicionals cites de filòsofs, historiadors, pedagogs, i historiadors de la pedagogia, que

30 Cf. NÓVOA, A., articles citats, en francès pàg5. 13-14, i en portuguès, pàg. 493.

31 Cf. ESCOLANO, A. "La investigación histórico-educativa y la formación de profesores", a *Revista de Ciencias de la Educación*, núm. 157, gener-març 1994, pàgs. 58-59.

32 Cf. LÉON, A. (1985). *La historia de la educación en la actualidad*. UNESCO, pàg. 37.

33 Cf. ESCOLANO, A., a.c., a R.C.E., núm. 157, gener-març 1994, pàg. 59.

no s'aporten com a mostra d'erudició, sinó que pretenen assabentar els lectors poc informats de la "seriositat" del tema que ens ocupa.

1) En primer lloc el filòsof Zubiri:

"Ocuparse de historia -escribía Zubiri- no es una simple curiosidad. Lo sería si la historia fuera una simple ciencia del pasado. Pero: 1º La historia no es una simple ciencia. 2º No se ocupa del pasado, en cuanto ya no existe (...); la historia como ciencia es mucho más una ciencia del presente que una historia del pasado. (...) Somos el pasado, porque somos el conjunto de posibilidades de ser que nos otorgó al pasar de la realidad a la no realidad. Por esto, estudiar el presente es estudiar el pasado, no porque éste prolongue su existencia en aquél, sino porque el presente es el conjunto de posibilidades a que se redujo el pasado al desrealizarse³⁴."

2) I també el filòsof Karl Jasper diu: "La història és la que ens obre l'horitzó més vast, la que ens transmet els valors tradicionals capaços de fonamentar la nostra vida. Ella ens allibera de l'estat de dependència en què ens trobem sense tenir-ne consciència respecte a la nostra època, i ens ensenya a veure les possibilitats més enlairades de les creacions inoblidables de l'home... La nostra experiència actual la comprenem millor en el mirall de la història, i allò que ella ens transmet adquireix vida per a nosaltres a la llum del nostre temps. La nostra vida prossegueix mentre que el passat i el present no deixen d'il·luminar-se recíprocament³⁵."

3) La resposta de l'historiador i filòsof Collingwood (1891-1943)³⁶ és la següent:

"La meva resposta és que la història és 'per a' l'autoconeixement humà. Generalment es considera important que l'home es conegui a si mateix, entenent per aquest conèixer-se a si mateix, no purament coneixement de les peculiaritats personals, és a dir, d'allò que el diferencia d'altres homes, sinó coneixement de la seva naturalesa en tant que home. Conèixer-se a si mateix significa conèixer, primer, què és ser home; segon, què és el tipus d'home que s'és, i tercer, què és ser l'home que hom és i no un altre. Conèixer-se a si mateix significa conèixer allò que es pot fer, i ja que ningú no sap allò que pot fins que no ho intenta, l'única pista per saber allò que pot fer l'home és esbrinar allò que ha fet. El valor de la història, per consegüent, consisteix en el fet que ens ensenya allò que l'home ha fet i, en aquest sentit, allò que l'home és."

4) La història de l'educació, per tant, no estudia el passat com a mer passat, com a cosa morta, per pura erudició, sinó com a explicació de la situació actual.

"El passat com a passat -diu Dewey- no és més cosa nostra. Si fos una cosa completament acabada i desapareguda, només hi hauria una actitud raonable: deixeu que els morts enterrin els seus morts. Però el coneixement del passat és la clau per entendre el present. La història tracta el passat, però aquest passat és la història del present³⁷."

34 ZUBIRI, X. *Naturaleza, Historia, Dios*. Editora Nacional, Madrid, 1959, pàgs. 100 i 331. Citat a REDONDO, E. a "Introducción" de la *Historia de la Educación en España y América*. Fundación Santa María. Ediciones SM - Morata, 1992, pàg. 20.

35 JASPER, K. *Introduction à la philosophie*. Paris, Plon, 1951. Citat per LUZURIAGA, L., *Historia de la Educación y la Pedagogía*. Buenos Aires: Losada, 1991, 21 edició, pàgs. 18-19.

36 COLLINGWOOD, R.G., *Idea de la Historia* Fondo de Cultura Económica. México. 2ª edició, divuitena reimpressió, 1993. Pàg. 20..

5) També sobre el valor de la història de l'educació diu Spranger: "No solament no és de cap manera un treball estèril, d'antiquari. Més aviat és la història de l'educació, quan se la cultiva adequadament, la que dona aquella amplitud, claredat i elevació de la consciència cultural, sense la qual l'educació no seria més que un ofici molt limitat. No pot reunir únicament opinions estranyes i organitzacions escolars d'èpoques extingides, sinó que ha de ser autènticament història de la cultura"³⁸."

6) "La lliçó del passat és una experiència que ha d'ajudar els educadors per evitar els errors comesos i promoure les reformes pedagògiques. 'No hi ha doctrina nova -René Hubert- ni gran reforma viable sense un coneixement general dels fets i de les teories del passat'. Dit en altres termes, per saber on es va, s'ha de saber d'on es ve"³⁹."

7) Però la història de l'educació té a més un gran valor educatiu en si mateixa, perquè informa els que l'estudien en l'esperit de la veracitat i en la fidelitat a la realitat dels fets, afina la sensibilitat per als grans problemes de la cultura i l'educació i desenvolupa el sentit de la comprensió i la tolerància. "La història ensenya encara una altra cosa -diu Ziegler-, la modèstia; amb tot el seu saber i poder, amb totes les noves idees l'individu és només una petita peça en la gran empresa del desenvolupament històric"⁴⁰."

8) Així mateix, la història de l'educació, en fer-nos veure els grans horitzons ideals de la humanitat, les conquestes de la tècnica pedagògica i els perfils dels grans educadors, ens impedeix caure en l'estretor de l'especialitat i en la rutina del professionalisme. Al mateix temps, ens obliga a un més gran rigor en el pensar i a una fonamentació teòrica del nostre treball. "En lloc de no considerar més que l'home d'un instant -diu Durkheim-, és l'home en el conjunt del seu esdevenidor a qui és necessari considerar. En lloc de tancar-nos en la nostra època, cal sortir-ne, a fi de sostreure'ns a nosaltres mateixos, a les nostres opinions estretes, parcials i partidistes. I a això precisament ha de servir l'estudi històric de l'ensenyament"⁴¹."

9) Per acabar les citacions dels antics, una de més recent. La història de l'educació és útil per "contribuir a la creació i enfortiment d'una actitud i uns hàbits intel·lectuals i morals, en els qui la conreen, que potencii la seva tasca professional i científica al mateix temps que la seva honradesa i bonhomia"⁴²".

La història de l'educació, doncs, per ...

a) il·luminar i explicar el present

En primer lloc, la història de l'educació amplia la memòria i l'experiència, és com el ventall de tries i possibilitats pedagògiques, que permet una ampliació del repertori dels coneixements dels educadors i els dona una visió de la diversitat de les institucions escolars en el passat.

37 DEWEY, J. *Democràcia i Escola*. Vic: EUMO. 1a reimpr., 1989, Vic. pàg. 155.

38 SPRANGER, E. *Cultura y Educación*, Buenos Aires, Espasa Calpe, 1948. Citat per LUZURIAGA, cf. o.c., nota 34, pàg. 20.

39 HUBERT, R. *Histoire de la pédagogie*, PUF, 1978. Citat per DEBESSE, M. i MIALARET, G. (1973), *Historia de la pedagogia-I. Tratado de ciencias pedagógicas*. Vol 2. Vilassar de Mar: OIKOS-TAU, pàg. 11

40 ZIEGLER, Th. *Geschichte der Pädagogik*, München, Beck, 5a edició, 1923. Cita de LUZURIAGA, cf. o.c., nota 34, pàg. 19.

41 DURKHEIM, E., *Historia de la educación y de las doctrinas pedagógicas. La evolución pedagógica en Francia* Madrid: Las ediciones de La Piqueta. 2a edició, 1969. Pàg. 38. Cf. també LUZURIAGA, o.c., nota, 34. Pàg. 19.

42 Cf. REDONDO-LASPALAS, o.c., cf. nota 24, pàg. 80.

A més, s'ha de significar que tots els fets i les conceptualitzacions amb què se les haurà d'haver el futur professor són categories historicoculturals i no es poden analitzar reductivament com a dades sincròniques, de caràcter teòric o tècnic, aportades per les ciències humanes i de l'educació.

Així, la condició infantil, l'estructura i continguts del currículum, els modes i els mètodes tecnològics, els rols docents, les formes institucionals d'escolarització, els sistemes d'examen i disciplina o la imatge social de l'educació, per enunciar alguns dels tòpics que solen figurar en una formulació o una altra, en el programa de formació de mestres, no poden ser abordats només des de les contribucions que la investigació empírica proporciona, perquè les qüestions que s'impliquen en aquests temes són de naturalesa cultural i responen sempre a una determinada genealogia que condiona i conforma la seva estructura i els seus comportaments.

Resulta, per tant, imprescindible recórrer a la història de l'educació per explicar com s'han configurat aquestes realitats i aquests conceptes.

b) legitimar la teoria

D'altra banda, la història es constitueix en un suport necessari per a la construcció o legitimació discursiva de les teories factuais i culturals, i no com a simples teories formals derivades de pressupostos apriorístics. Reprenent Kant, M. Depaepe ha subratllat que si la història sense teoria pot ser cega, la teoria sense història resulta un discurs buit⁴³.

c) fonamentar la identitat

La història de l'educació constitueix una disciplina propedèutica per a la formació de la mateixa identitat professional del mestre i del pedagog, ja que forneix als mestres i educadors un coneixement del passat col·lectiu de la professió, que serveix per a formar-se la pròpia cultura professional, nodreix el seu background, les seves tradicions, els elements que defineixen la seva imatge i fins i tot els ingredients que els candidats a mestres i pedagogos han de fer seus internament per assumir amb sentit el seu rol.

Encara que la formació d'un professional exigeix, com és lògic, el desenvolupament de les competències teòriques i tècniques a l'altura de cada temps, ningú no pot, com deia un vell relat, saltar cap endavant prescindint de la pròpia ombra. Tampoc no és recomanable que ningú avanci sense mirar pel retrovisor, com no és aconsellable al conductor dirigir el seu automòbil sense assegurar-se de l'escenari que deixa enrere, encara que només sigui durant el temps imprescindible per no topiar amb les sorpreses del futur.

És en aquesta relació que s'estableix amb el passat que es pot basar la recerca de les arrels que han configurat la professió, i, per tant, fonamentar-ne la identitat.

d) fomentar el sentit crític i la creativitat

Posseir un coneixement històric no implica tenir una acció més eficaç, però estimula una actitud crítica i reflexiva. Perquè els mestres i pedagogos siguin crítics i creatius cal dotar-los dels fonaments i instruments adients.

43 Cf. DEPAEPE, a.c., nota 7, pàg. 32, i ESCOLANO, 1994, a.c., nota 11, pàg. 58.

La història de l'educació pot ser orientada cap al desenvolupament del sentit crític de mestres i pedagogs, mostrant, per una part, com les relacions escola-societat són sovint complexes i a vegades conflictives, i evidenciant, per a altra, els avenços i retrocessos que sempre s'operen en els processos de canvi educatiu i de modernització pedagògica.

Aquests arguments expliciten suficientment el sentit que la història de l'educació pot tenir en la formació de mestres i pedagogs, i fonamenten la seva presència en els currículums ordenats a aquest fi, més enllà de la crisi més amunt comentada i de qualsevol altre requeriment de naturalesa gremial.

Finalment, com a conclusió, afegiré, i així acabo, una de les raons en què el professor Nóvoa⁴⁴ basa la seva defensa del "per a què" de la història de l'educació, després d'expressar la més gran de les desconfiances en relació amb les tesis "funcionalistes" i "utilitaristes", ja que gairebé sempre porten a un empobriment de la història de l'educació, i després també de mostrar-se poc favorable a l'argument de les "llicions del passat", pel fet que no és possible portar a avui debats i dilemes d'ahir.

"La història de l'educació pot ajudar a cultivar un saludable escepticisme, cada vegada més important en l'univers educacional dominat per la inflació de mètodes, de modes i de reformes educatives. Aprendre a relativitzar amb coneixement de causa les idees i les propostes educatives, i a percebre-les en el temps, és una condició de supervivència de qualsevol educador en la societat pedagògica dels nostres dies⁴⁵."

Condició de supervivència, no sols dels historiadors, també del educadors. Ésser-ne conscient és una manera d'assentar el futur.

44 ANTONIO NÓVOA és catedràtic d'Història de l'Educació de la Facultat de Psicologia i Ciències de l'Educació de la Universitat de Lisboa. Professor visitant a diferents universitats estrangeres, i dinamitzador de les trobades hispanoportugueses d'historiadors de l'educació. Entre les seves publicacions destaca el llibre *Ciências da Educação e Mudança*. Porto. Sociedade Portuguesa de Ciências da Educação, 1991. És autor d'un gran nombre d'articles i treballs especialitzats, ha dirigit obres col·lectives com *A imprensa de educação e ensino. Repertório analítico (séculos XIX-XX)*. Lisboa. Instituto de Inovação Educacional, 1993. En català té publicat l'article "El passat de l'educació: construcció de noves històries" a *Temps d'Educació*, núm. 15. Revista de la Divisió de Ciències de l'Educació. Universitat de Barcelona. 1r semestre de 1996, pàgs. 245-279, que és també d'on prové aquesta nota biogràfica.

45 Cf. NÓVOA, A. (1997), a.c. Actes de les XIII Jornades..., pàg. 516.

ABSTRACT

Tratar la importancia de la historia de la educación era el cometido del presente artículo. La exposición del lugar real de la investigación histórico-educativa en Cataluña y de la problemática de la historia de la educación como disciplina, es lo más importante, y un acopio de razones que nos ayuden a su revalorización, es el fin. En definitiva es una llamada a una actitud crítica y a la reflexión en un universo educacional dominado por la inflación de métodos, de modos y de reformas educativas.

Traiter l'importance de l'histoire de l'éducation était la tâche du présent article. L'exposition du vrai lieu de la investigation historique-éducative à Catalogne et de la problématique de l'histoire de l'éducation comme discipline, est la partie la plus importante, et une compilation de raisons qui nous aident à sa revalorisation, c'est la fin. En fin de compte, c'est un appel à une attitude critique et à la réflexion dans un univers éducationnel dominé par la inflation de méthodes, de modes et de réformes éducatives.

To deal with the importance of the history of education was the aim of this article. The exposition of the real place of historical and educational research in Catalonia and the problems of history of education as a discipline, are its body; and a collection of reasons that help us to its revaluation is its end. Everything together is a call for critical mind and reflection on an educational world controlled by the inflation of methods, fashions, and educational reforms.

